

Др Александар В. Милетић
виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије
samiletic82@gmail.com

ПРОТОЈЕРЕЈ МАТЕЈ МИЛИЋЕВИЋ: ПРВИ АЛЕКСИНАЧКИ ПРОТА ПОСЛЕ ПРИПАЈАЊА НАХИЈА (1836–1843)¹

АПСТРАКТ: Тема овог рада представља покушај истраживачке реконструкције живота и рада првог алексиначког окружног протопрезвитера после припајања шест нахија Србији Матеја Милићевића (1836–1843). У досадашњој научној и публицистичкој продукцији ова тема није обрађивана и у том смислу представља апсолутну научноистраживачку новину. Важност ове тематике огледа се у попуњавању празнина како у историји алексиначког краја тако и у прошлости цркве у овом делу Србије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Протојереј Матеј Милићевић, Алексинац, Србија, шест нахија, српска црква

Изучавање локалне или микро историје одувек је представљало посебан изазов истраживачима, а научној историографији је нудило драгоцене резултате за склапање шире слике одређеног догађаја или епохе, попуњавајући оне често запостављене мале али веома важне белине макро историје. У том погледу, науци је све важно, локални догађаји, личности, политичке, друштвене, економске, војне или пак културне теме, које често дају разноврсну и богату слику, садржајан мозаик, препун материјала из којег се могу црпети како важни подаци тако и најразноврсније идеје за отварање нових тема и научних проблематика. Алексинац и његова историја, свакако, нису изузетак у томе.² Напротив! Иако се на први поглед чини да је о овом граду,

¹ Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада Института за новију историју Србије у 2024. години бр. 451-03-66/2024-03/200016 од 5. 2. 2024.

² Најважнија дела о историји Алексинца и његове околине: Бранко Перуничкић, *Алексинац и околина*, Београд 1978; Миодраг Спирић, *Историја Алексинца и околине до краја*

његовој историји, као и историји његове околине све најважније написано, истражено, а историографска, као и друга, тематика у великој мери „испошћена”, ипак историјској и историјским наукама остају бројне непознанице, нерешена питања, али и потпуно непознате и нетакнуте теме, које би у већој или мањој мери могле да допринесу потпунијем сагледавању и разумевању прошлости овога краја. Неке од тих историјских белина свакако припадају недовљно или до сада потпуно непознатим личностима, које завређују пажњу научне историографије, ако ништа друго бар као један фактографски „камичак” који доприноси у склапању поменутог мозаика прошлости. Предмет нашег рада управо је повезан са истраживањем једне историјске личности и локалном историјом цркве, што је, пак, тесно повезано са историјом алексиначког краја у време припајања отргнутих нахија и коначног ослобођења од Турака. То је покушај откривања и реконструкције живота и дела науци до сада потпуно неистражене или сасвим мало помињане личности протојереја Матеја Милићевића, првог алексиначког проте после враћања Алексинца и околине у састав Србије.

Ко је био прота Матеј Милићевић? На ово питање нија сасвим једноставно, или можемо чак рећи и веома тешко комплетно и у потпуности одговорити, пре свега због недостатка историјских извора, што је уопште карактеристично за овај историјски период Србије, када је грађа слабо остављана или пак нестајала у бурним догађајима, што нашу тему чини још више интригантнијом и драгоценијом у склапању слике прошлости овога дела земље. Према усменом предању и сећањима протиних потомака, прота Матеј (Матеја) Милићевић, или једноставно „поп Мата”, како је у сећањима каснијих генерација остао, био је веома цењена и угледна личност овога краја. То се одражавало и на цењеност саме породице и фамилије Поповић (која носи презиме

прве владавине Кнеза Милоша, Алексинац 1995; Миодраг Спирић, Историја Алексинца и околине од краја прве владавине Кнеза Милоша 1839. до краја Првој српско-турској рати 1876-1877. године, Алексинац 2004; Миодраг Спирић, Историја Алексинца и околине од краја Првој српско-турској рати 1876-1877. до краја владавине Краља Милана Обреновића 1889. године и развој привреде и здравства у Алексинцу и околини у XIX веку, Алексинац 2006; Миодраг Спирић, Историја Алексинца и околине од абдикације Краља Милана Обреновића до краја Првој светској рати, књ. IV, Алексинац 2012; Алексинац и околина у прошлости: 500 година од првој писаној помени 1516-2016, тематски зборник радова, ур. проф. др Сузана Рајић, Алексинац 2016.

по њему, односно његовој професији) и која је у усменом предању али и у историјским изворима остала упамћена и забележена и као прилично имућна за оно време.³ Прота Матеј Милићевић био је на челу цркве у Алексинцу, односно на положају првог месног (окружног) протопрезвитера одмах после оснивања округа и протопрезвитерства 1836. и ту је дужност обављао све до 1843. године. Поменуто је да је остало, бар за сада, мало историјских извора о протином животу, али оно што постоји ипак нам пружа могућност да направимо неколико важних „тачака“ у периоду од пола века који би нам био поуздан ослонац за грађење приче и покушај реконструкције макар основних елемената биографије првог алексиначког проте. Но, пре тога ваљало би се упознати са основним подацима о историјском контексту у којем су 30-их година XIX века Алексинац и његова околина најпре ослобођени а потом и укључени у државно-административни али и црквени систем Кнежевине Србије.

Алексиначки крај био је у Првом српском устанку захваћен ратним операцијама и укључен у састав Карађорђево (устаничко) Србије од 1806. до 1813. године.⁴ Подручје Алексинца и околине није пре тога припадало Београдском пашалуку, што значи да је у састав ослобођене Србије укључено као део шест новоприпојених нахија, односно као интегрална територија прве обновљене српске државе у новим границама. Србија је у тим границама и политички, па на неки начин и правно, била легитимизована 1812. у Букурешком уговору (VIII тачка) између Русије и Турске.⁵ У том документу Србија се први пут помиње као међународно-правни субјект, чиме је шест ослобођених нахија практично признато као саставни део територије (аутономне) српске државе. Међутим, пошто је Карађорђе одбио одредбе овог уговора (због знатне редукције независности и тековина устанка), непуних годину дана после неуспешних преговора и слања српских делегација у Цариград, у лето 1813. турска војна сила је сломила устаничку Србију, а њену територију вратила под своју власт и

³ *Попис сѣлановништѣва и имовине Среза Алексиначкој из 1863. године*, прир. др Драган Алексић, Алексинац 2023, 341.

⁴ Видети: М. Спирић, *Историја Алексинца и околине до краја прве владавине Кнеза Милоша*, 205-232.

⁵ Букурешки уговор потписан је 28. маја 1812. чиме је завршен руско-турски рат (1806-1812), вођен великим делом у периоду трајања Првог српског устанка.

у пређашње стање.⁶ Београдски пашалук је обновљен, а територије шест ослобођних нахија су реинтегрисане и поново су се нашле у саставу Лесковачког пашалука.⁷

Други српски устанак 1815. није захватио и области шест нахија бивше Карађорђево Србије, већ се задржао у границама територије Београдског пашалука, који ће ускоро прерасти у територију аутономне српске кнежевине.⁸ Кнез Милош, међутим, није био одустао од шест отргнутих нахија, већ је позивајући се на VIII тачку Букурешког уговора инсистирао на њиховом враћању о оквир Србије.⁹ Турска је обавезу испуњења VIII тачке Букурешког уговора преузела тек после Акерманске конвенције 1826,¹⁰ а кнез Милош је у међувремену на територији отргнутих нахија створио мрежу повереника и обавештајаца, који су имали задатак припремања терена за реинтеграцију отргнутих области у састав Србије.¹¹ Одредбе Акерманске конвенције у односу на Србију Турска је прихватила да испуни тек после новог руско-турског рата и Једренског мира (VI тачка) 1829, па је турска страна хатишерифом од 1830. дефинисала и решење граница Србије у складу са Букурешким уговором од 1812.¹² Турска је и овог пута покушавала да избегне обавезе. После неизвесних преговарања, кнез Милош је на крају одлучио да ствар пресече тако што је тајно преко својих повереника организовао буну у отргнутим југоисточним нахијама.¹³ То је на крају резултирало насилним враћањем ових области у састав Србије, тако што је кнез Милош, уз помоћ устаника на терену, силом заузео отргнуте области и на тај начин решио питање

⁶ Видети: *Историја српског народа*, књ. V-1, Београд 1994, 55–63.

⁷ Видети: *исто*, 96–99; М. Спирић, *Историја Алексинца и околине до краја прве владавине Кнеза Милоша*, 233.

⁸ Видети: *Историја српског народа*, 100–119.

⁹ На границе према Букурешком уговору кнез Милош се први пут позвао 1820. године и на њима чврсто инсистирао и истрајавао све до њиховог повратка у састав Србије 1833. Видети: Михаило Гавриловић, *Милош Обреновић*, књ. 1, Београд 1908, 471–501, 559–560; Радош Љушић, *Кнежевина Србија (1830–1839)*, Београд 1986, 1–20.

¹⁰ *Историја српског народа*, 117–118.

¹¹ М. Спирић, *Историја Алексинца и околине до краја прве владавине Кнеза Милоша*, 242.

¹² *Историја српског народа*, 118; видети и: М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, књ. 3, Београд 1912, 165–302.

¹³ М. Спирић, *Историја Алексинца и околине до краја прве владавине Кнеза Милоша*, 255–260.

граница.¹⁴ Турска је на пролеће 1833. признала нове границе Србије, а то је потврђено и хатишерифом од 23. новембра 1833.¹⁵ Алексицац и околина практично су се нашли у оквиру Србије још у лето 1832, а наредне године почело је и исељавање Турака и Арнаута из ослобођених области. Тиме је подручје шест отргнутих нахија трајно враћено у састав Србије, а ове границе одржаће се до нове етапе ослобађања и присаједињења 1878. године.

У административном смислу, присаједињене (враћене) области шест нахија су у потпуности (ре)интегрисане и тиме учињене саставним делом јединствене и целовите Кнежевине Србије. Најпре је у лето 1833. мала Алексиначка нахија (формирана 1832)¹⁶ припојена знатно већој Параћинској нахији, а Алексицац постао средиште среза.¹⁷ Убрзо након укидања Параћинске нахије (окружја) 1835, Алексиначки и Ражањски срез улазе у састав Бањског окружја.¹⁸ Две године касније, извршена је нова административна реорганизација па је сада спајањем Алексиначког и Ражањског среза формиран Алексиначко-ражањски срез са седиштем у Алексици, а већ наредне 1838. Алексицац је постао седиште новог округа, у чији је састав улазио Алексиначки, Ражањски и Бањски срез.¹⁹ Наведене честе административне промене пратиле су и црквене административне надлежности, па су тако Алексицац и његова околина од 1833. до 1835. припадали Београдској, а од 1835. Алексицац и десна страна Јужне Мораве (Алексиначки срез) припали су Тимочној епископији.²⁰ Алексицац је тако од враћања у састав Србије до 1836. припадао Параћинском протопрезвитерству а од 1836. Алексицац је постао седиште Алексиначког протопрезвитерства и то ће остати све до 15. маја 1890. када је Алексиначки округ био прикључен Крушевачком округу, а Алексицац постао седиште црквеног намесништва.²¹ Алексицац је у том периоду, пошто је представљао

¹⁴ *Историја*, 260–262.

¹⁵ *Историја*, 262; видети и: М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, књ. 3, Београд 1912, 303–544.

¹⁶ *Историја*, 292.

¹⁷ Владимир Стојанчевић, *Кнез Милош и Историја Србије 1833–1838*, Београд 1957, 55.

¹⁸ *Историја*, 75.

¹⁹ М. Спирић, *Историја Алексица и околине до краја прве владавине Кнеза Милоша*, 294.

²⁰ В. Стојанчевић, *Кнез Милош и Историја Србије*, 153.

²¹ Миодраг Спирић, *170 година јосиојања у народу и за народ алексиначке цркве Свети Никола 1837–2007*, Алексицац 2007, 142.

најпре срески а потом и окружни административни центар, добио и адекватне црквене старешине, односно протојереја и јереје-свештенике. Тако се као први протојереј (протопрезвитер), најпре срески од 1836. а потом и окружни од 1838. помиње прота Матеј Милићевић, који ће ову дужност обављати све до марта 1843. године.

Потрага за пореклом проте Матеје Милићевића води нас у крај XVIII века у његово родно место Ћићевац. У тадашњем Ћићевцу, тј. околним местима од којих је временом формиран данашњи Ћићевац,²² било је доста свештеничких породица, а у оно време било је сасвим уобичајено, готово на нивоу правила, да свештеници потичу из свештеничких или пак на неки други начин угледнијих или имућнијих породица, пре свега због услова који су били неопходни за свештенички позив. Имајући у виду у то време одсуство презимена Милићевић у Ћићевцу, истраживање нас упућује на Милића Томића, кнеза ражањског, угледног и имућног првака, учесника Првог српског устанка и Карађорђевог дипломату, чији је један син Стојан Милићевић био свештеник, рукоположен 1805. од нишког епископа Макарија, и који је такође био угледна личност и учесник устанка из овога краја.

Кнез Милић је био син Томе Дечанца који је из Дечана средином XVIII века дошао у Сталаћ. Рођен је у Дечанима око 1740. године.²³ Милић Томић се касније, после смрти жене, из Сталаћа преселио у Ћићевац где се поново оженио и засновао породицу²⁴. Познато је да је у Ћићевцу добио два сина, Стојана (1783) и Дмитра (1787), а поред њих имао је и пасторка Стевана.²⁵ После Кочине крајине, због заслуга и угледа у народу постављен је за кнеза ражањског.²⁶ За време Првог српског устанка кнез Милић Томић био је један од водећих устаничких првака свога краја. Учествовао је у бројним окршајима устаника са Турцима.²⁷ Забележено је да је кнез Милић „чувао Делиград” од Турака,²⁸ а са синовима Дмитрим и Стојаном и пасторком Стеваном,

²² Видети: Мирослав Димитријевић, Миливоје Богдановић, Милија Нагулић, Драгољуб Николић, Зоран Столић, Јовица Богдановић, *Ћићевац са околином*, Београд 1999.

²³ Милан Ђ. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српској народи*, Београд 1959, 347.

²⁴ *Истио*.

²⁵ *Истио*, 348.

²⁶ *Истио*.

²⁷ Бранко Перуничкић, *Крушевац у једном веку 1815–1915*, Крушевац 1971, 53.

²⁸ М. Ђ. Милићевић, *нав. дело*, 172.

био је учесник и у чувеној бици на Чегру 1809.²⁹ При крају устанка, учествовао је два пута као Карађорђевог дипломата у преговорима са Турцима у Цариграду (1813).³⁰ Милан Ђ. Милићевић сачувао је народно сећање на кнеза Милића које изгледа овако: „Кнез Милић живео је 73 године. Он је носио зелену доламу, припасивао силаје и оружје, имао је дугу косу сплетену у плетеницу; брада му је била велика, густа, у младости црна а под старост бела”.³¹

Након слома Првог српског устанка, кнез Милић је одбио да оде из Србије, али је ту одлуку веома брзо платио главом. Турци су га заједно са синовима Дмитром и Стојаном набили на колац на брду Мечка надомак Ражња.³² Кнез Милић и његов млађи син Дмитар су том приликом издахнули у мукама, док је Стојан преживео и касније је, пошто је морао да напусти Ћићевац, постао прота варварински и ту дужност обављао све до 50-их година XIX века.³³ Његов унук био је чувени радикалски првак и политичар Стојан Протић.³⁴ Кнез Милић и његов син Дмитар сахрањени су у манастиру Свети Роман,³⁵ вероватно почетком 1814. године. Исте те године, 12. јуна/24. јуна, у манастиру Свети Роман за свештеника је рукоположен Матеј Милићевић из Ћићевца, и то је први до сада познати помен имена доцнијег алексиначког „проте Мате” у историјским изворима.³⁶

Карактеристичан је и веома упадљив податак да је Матеј Милићевић, приликом рукоположења 1814. од стране епископа нишког Макарија (истог оног који је девет година раније рукоположио за свештеника Стојана Милићевића, сина кнеза Милића и каснијег проту варваринског) истог дана добио синђелију³⁷ (диплома којом је епи-

²⁹ *Истѡ*, 348.

³⁰ *Истѡ*. Милан Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, књ. I, Београд 1876, 348.

³¹ М. Ђ. Милићевић, *Поменик...*, 349.

³² Б. Перуничкић, *Крушевац у једном веку*, 53–54.

³³ *Истѡ*, 54.

³⁴ О пореклу радикалског првака Стојана Протића детаљније: Софија Божић, *Један њо један живои. Зайиси о личностиима из срске истѡрије*, Београд 2017, 14–23.

³⁵ Б. Перуничкић, *Крушевац у једном веку*, 54.

³⁶ Небојша Ђокић, „Попис свештеника мирског и монашког реда у Алексиначком пропрезвитеријату 1836. године”, *Расински анали*, 3/2005, 275–277; М. Спирић, *170 ѡдина ѡстѡјања (...)*, 45.

³⁷ Небојша Ђокић, „Цркве и манастири Мојсињских планина у писаним изворима до ослобођења од Турака”, *Расински анали*, 16/2018, 60.

скоп постављао или потврђивао свештеника на одређеној територији), док су преостала тројица свештеника, рукоположена истог датума, синђелију добила тек 20, односно 22 године касније.³⁸ То очигледно говори о извесном угледу тада младог Милићевића, који је тек био засновао породицу,³⁹ а тај углед је по свему судећи могао потицати једино из породице из које је и прота Матеја потекао.

Наредни изузетно важан документ који нам говори о Матеју Милићевићу као о човеку од угледа, утицаја и рекло би се чак и особи која је можда уживала и посебну подршку кнеза Милоша, јесте јавна заклетва на верност српскоме Књазу и династији Обреновић виђенијих људи из Алексинца, Ражња и Бање (данашње Сокобање), са потписима 51 првака из ових крајева, од 2. јула 1833, приликом присаједињења Србији. Прво на листи потписаних налази се име протопрезвитера Матеја Милићевића, а међу потписанима су још и архимандрит мансатира Св. Роман Сава Петровић, кнез Милојко Ивковић, Иван Тривунац и бројни свештеници, чланови суда и кметови. Овај за нашу тему веома важан документ (текст заклетве и списак првака) изгледа овако:

„Светлајши књаже наш, милостивејши господару

С неизреченом радостју разумели смо и од пређе, а дамас смо из уста ваши саслушали, да се и ми осталој Србији под правленијем вашим присоједињавамо. Тим је давнашња горећа жеља наша и јединодушна воља испуњена и темељ к нашем благополучију положен. Избавленије наше од дугог сужанства ми приписујемо јединствено неусипном труду вашем, којим сте код премилостивог цара нашег ову срећу нама издејствовали. Признајући ово, почитујемо за најсветију дужност нашу, за оволико неисказано благодјаније принети светлости вашој нашу најтоплију благодарност и вама, књазу избавитељу нашем, вечно повиновеније обећати. СВИ МИ ДОЛЕ НАПИСАНИ, СВЕШТЕНИЦИ, ЧЛЕНОВИ СУДА, КА-

³⁸ Свештеници који тога дана нису добили синђелију били су Михаило Вељковић парох села Кошева, Илија Крагић парох села Скорице и Милета Бранковић парох села Радошевца. Иначе, села Кошеви и Радошевац представљају простор из којег је никао данашњи Ћићевац. *Истио*, 60–61.

³⁹ Према попису становништва и имовине алексиначког краја из 1863. Милисав Поповић, син проте Матеје Милићевића, рођен је 1813. године, што би било отприлике годину дана пре него што је његов отац рукоположен за свештеника. *Пойис сѣиановништва и имовине Среза Алексиначкој из 1863. ѿгдине*, 341.

ПЕТАНИ И КМЕТОВИ ИЗ ЦЕЛЕ НАИЈЕ ПАРАЋИНСКЕ, САСТОЈЕЋЕ
СЕ ИЗ СРЕЗОВА ПАРАЋИНСКОГ, РАЖАЊСКОГ И АЛЕКСИНАЧКОГ,
У ИМЕ НАС И У ИМЕ СВЕГА НАРОДА РЕЧЕНЕ НАИЈЕ ЗАКЛИЊЕМО
СЕ И ЗА НАС И ЗА ДЕЦУ НАШУ И ЦЕЛО ПОТОМСТВО НАШЕ, ДА
ЋЕМО ВАМА, СВЕТЛЕЈШИ КЊАЖЕ НАШ, ВАШИМ ЗАКОНИМ НА-
СЛЕДНИЦИМА И СВОЈ СИЈАТЕЛНОЈ ОСТАЛОЈ ФАМИЛИЈИ ВАШОЈ
ВЕРНИ И ПОСЛУШНИ БИТИ. Сам спаситељ био супостат оному, који
заклетву ову наруши, тако нам светлејши и једини бог помогао! тако по-
могао нама! тако помогао деци нашој!

У Алексинцу

2. јулија 1833. године

(М. П.) Сава архимандрит

Манастира Св. Романа,

Мијаило Вељковић,

протопрезвитер

Стојан Јовановић, член Суда

наије параћинске

Раја Петковић, член Суда

наије параћинске

Матеја Милићевић, протопрезвитер

Милосав Михаиловић, протопрезвитер

Стефан Поповић, парох параћински

Лазар Протић, парох параћински

Стеван Макаријевић, парох алексиначки

Таса Коцовић, парох алексиначки

Стојан Стајковић, парох крушевачки

Илија Поповић, парох

Марко Јанковић, парох ражањски

Милета Поповић, парох ражањски

Милета Теодоровић, парох кошевачки

Милован Јеремић, парох појатарски

Марко Живковић, парох мозговачки

Иван Тривунац, член Суда н. параћинске

(М. П.) Јован Вељковић, кап. параћински

(М. П.) Стојан Петровић, капетан ражањски

Милојко Ивковић, капетан алексиначки

Сима Нешић, кмет параћински

Стеван Богићевић, кмет параћински

Паун Маринковић, кмет параћински

Стојан Несторовић, кмет параћински

Петар Радојевић, кмет села Шавца
 Јован Матијевић, кмет села Чепура
 Јован Радић, кмет села Видова
 Стеван Миладиновић, кмет Горњег Видова
 Мијаило Радојкић, кмет села Плана
 Матија Гојковић, кмет села Лешће
 Марко Крсмановић, кмет села Мутнице
 Стојко Мијаиловић, кмет села Појате
 Милован Вељковић, кмет села Кошева
 Ђура Јанковић, кмет села Ћићевца
 Марјан Марковић, кмет села Радошевца
 Миљко Радивојевић, из Лучина
 Живко Петровић, кмет села Браљина
 Живко Иванковић, кмет села Послона
 Стојко Станковић, кмет села Вароша
 Милован Јанковић, кмет села Подгорице
 Симон Степановић, кмет витошевачки
 Гаја Паић, кмет смиловачки
 Милован Пантелић, кмет скорички
 Иван Јаковљевић, кмет брачински
 Рајко Ерић, кмет јабуковички
 Јово Милосављевић, кмет вукашиновачки
 Стојан Вељков, кмет села Рутевца
 Милета Милутиновић, кмет села Бобовишта
 Неша Ивановић, кмет катунски
 Миша Радосављевић, кмет села Станца
 Стојча Живков, кмет краљевачки
 Никола Стојков, кмет села Мозгова
 Милић Бојковић, кмет бујмирски
 Неша Дамјановић, кмет суботиначки”⁴⁰

Већ наредне 1834. име проте Матеје налазимо у попису као мештанина села Ћићина, што нам указује да је он већ тада, приликом присаједињења или можда и раније добио или на други начин стекао

⁴⁰ Државни архив Србије (ДАС), Књажевска канцеларија (КК), XXIV, 122; Б. Перуничкић, *Алексинач и околина*, 211-212.

овде велико имање и постао месни парох.⁴¹ Не можемо, за сада, са сигурношћу утврдити у ком месту је Матеј Милићевић живео и обављао свештеничку дужност у периоду од када је стекао породицу и био рукоположен за свештеника (око 1813/14) па све до почетка 30-их година XIX века, када се у документима појављује као мештанин и парох села Ћићина надомак Алексинца.⁴² Претпостављамо да би то могао бити његов родни Ћићевац. Међутим, ако имамо у виду податак да је Ћићевац око 1817, после протеривања Стојана Милићевића у Варварин,⁴³ остао без свештеника, можемо изнети и претпоставку да је, заједно са својим вероватно блиским рођаком, Ћићевац могао напустити и свештеник Матеј Милићевић са породицом. Не знамо где је Матеј Милићевић након тог догађаја могао живети, али га у историјским изворима почетком 30-их година видимо у новом крају. Тако се поменути 1834. године име проте Милићевића као мештанина Ћићине јавља у два документа: у „Попису домаћина у капетанији алексиначкој који су 1834. године платили спахијске приходе: главницу, жировницу, попашу, кљук, итд.” (уписан као „протопресвитер Матеј”)⁴⁴ и у „Попису брера (оваца) у капетанији алексиначкој 1834. године” (уписан под именом „поп Мата”, у чијем је власништву тада било 60 брера оваца).⁴⁵ Према томе, пошто га у то време већ видимо као угледног првака из овога краја, постоји могућност да је после протеривања Турака Матеј Милићевић, тада већ у рангу протопресвитера, ново место пребивалишта а са њим и позамашно имање добио од кнеза Милоша, по свему судећи као потомак и члан угледне фамилије, а вероватно и особа од поверења династије Обреновић.

Као протопресвитера алексиначког протопресвитеријата видимо га од самог његовог оснивања 1836.⁴⁶ Тако је алексиначки прота Матеј Милићевић своју дужност старешине над свештенством овога краја (укупно пет свештеника: Атанасије Јовановић, Живадин Милојковић,

⁴¹ Н. Ђокић, „Попис свештеника мирског и монашког реда (...)”, 275.

⁴² М. Спирић, *Историја Алексинца и околине до краја прве владавине Кнеза Милоша*, 339.

⁴³ Б. Перуничкић, *Крушевац у једном веку*, 54.

⁴⁴ Б. Перуничкић, *Алексинац и околина*, 66.

⁴⁵ *Исто*, 59.

⁴⁶ М. Спирић, *170 година постојања (...)*, 45-46.

Марко Живковић, Милован Петровић и Стеван Макаријевић),⁴⁷ а по свој прилици и обреновићевског повереника, обављао седам година.⁴⁸ Лично он био је надлежан за села Ћићина, Бобовиште, Суботинац, Краљево и једно време и за село Вакуп,⁴⁹ а матични храм му се налазио у Алексинцу (од 1836/37, храм Св. Николе). У сачуваним именима свештеника цркве у Алексинцу име проте Матеја Милићевића још увек не затичемо у периоду 1833–1835,⁵⁰ иако се како смо видели он потписује на списку виђенијих људи на заклетви Књазу Милошу, али га у документима затичемо као свештеника у Ћићини. Тако нам архивски извори говоре да су 1834. године у алексиначком срезу постојали следећи свештеници: поп Стојан и поп Таса у Алексинцу, поп Матеја у Ћићини, поп Миљко у Добрујевцу и поп Марко и поп Милета у Мозгову.⁵¹

Прота Матеј Милићевић појављује се као свештеник цркве у Алексинцу од 1836,⁵² односно од успостављања алексиначког среза, а у исто време и алексиначког протопрезвитеријата, што нам најпоузданије говори о Милићевићу као првом проти алексиначког краја. Те године име проте Матеја Милићевића затичемо у још једном за нашу тему важном догађају. Ради се о попису цркава и манастира алексиначког округа из септембра 1836, а поред окружног судије Голуба Томића, члана суда Стефана Богојевића, Поповића „кавалера” – помоћника алексиначког окружног начелства и Павла Караматића, члан комисије за попис био је и протојереј тада још увек среза алексиначког Матеј Милићевић.⁵³ Наиме, овај попис део је општег пописа цркава и манастира у Србије, чије спровођење је наредио кнез Милош. Разлог

⁴⁷ Н. Ђокић, „Попис свештеника мирског и монашког реда...”, 275.

⁴⁸ М. Спирић, *170 година ђосѣјања...*, 141.

⁴⁹ Видети: Историјски архив Ниш (ИАН), Матична књига рођених цркве алексиначке (1836–1845); ИАН, Матична књига венчаних цркве алексиначке (1836–1849); ИАН, Матична књига умрлих цркве алексиначке (1837–1847).

⁵⁰ М. Спирић, *170 година ђосѣјања (...)*, 121.

⁵¹ ДАС, Тефтер, бр. 130.

⁵² М. Спирић, *170 година ђосѣјања (...)*, 121.

⁵³ Видети: ДАС, Државни совјет (ДС), II, ф. 1, 30/1836; Милан Ђ. Милићевић, *Манасѣири у Србији*, Гласник СУД, књ. IV, Београд 1867, 12; Небојша Ђокић, „Попис цркава и манастира у Окружју алексиначком 1836”, *Расински анали*, 4/2006, 221–228; Н. Ђокић, „Цркве и манастири Мојсињских планина...”, 59; М. Спирић, *170 година ђосѣјања...*, 36–37.

овој наредби било је лоше стање на терену, односно велики број пристиглих притужби и народа на рачун понашања и рада свештеника и монаха у Србији. Из тог разлога кнез Милош је наредио окружним и среским начелницима и чиновницима да са надлежним месним (среским и окружним) протојерејима изврше попис имовине и свештенства и према потреби именују и тудоре.⁵⁴ Сама по себи оваква врста задатка могла је бити издата искључиво људима од поверења у одређеном крају, што се несумњиво у овом случају односило и на среског проту Матеја Милићевића.

Као свештеник храма Светог Николе у Алексинцу прота Милићевић је у овом периоду обављао крштења, венчања и опела. Према црквеним књигама алексиначке цркве Св. Никола (књиге рођених, венчаних и умрлих), уведеним 1836. и 1837,⁵⁵ прота Матеј Милићевић био је активан од самог почетка. Тако је у документима (црквеним књигама) остало забележено да је прво крштење обавио прота Матеја, 9. децембра 1836. у цркви Светог Николе у Алексинцу. Новорођенче је било из Краљева, по имену Марија и било је кћи Спасе и Ангелије Стефановић.⁵⁶ Прво венчање такође је обавио прота Милићевић 10. новембра 1836. Том приликом су се венчали Стефан Мијатовић из Суботинца и Стојна Недељковић из Мађара.⁵⁷ У периоду од 1836. до 1843. прота Матеј Милићевић је обавио укупно 149 крштења, 50 венчања и 98 опела.⁵⁸ Његова дужност изненада престаје марта 1843, не тако дуго пошто је на престолу Србије дошло до смене династија. Последња у документима забележена активност алексиначког проте Матеја Милићевића била је крштење обављено 21. марта 1843. Тога дана крштено је дете по имену Босиљка, од оца Трифуна и мајке Маре Нешић из Бобовишта.⁵⁹ Према летопису проте Бране Корунковића, прота је те године умро.⁶⁰

⁵⁴ Н. Ђокић, „Попис цркава и манастира у Окружју алексиначком 1836”, 221.

⁵⁵ М. Спирић, *170 година постојања (...)*, 46.

⁵⁶ ИАН, Матична књига рођених цркве алексиначке (1836-1845).

⁵⁷ ИАН, Матична књига венчаних цркве алексиначке (1836-1849).

⁵⁸ Видети: ИАН, Матична књига рођених цркве алексиначке (1836-1845); ИАН, Матична књига венчаних цркве алексиначке (1836-1849); ИАН, Матична књига умрлих цркве алексиначке (1837-1847).

⁵⁹ ИАН, Матична књига рођених цркве алексиначке (1836-1845).

⁶⁰ Брана Корунковић, *Летопис Алексиначке цркве* (необјављени рукопис).

Можда најважнији догађај, поред других, за историју Алексинца из овога периода јесте подизање и освећење цркве Светог Николе 1837. године, које се збило управо у периоду старешинства окружног проте Матеја Милићевића над свештенством алексиначког краја.

Алексиначка црква Светог Николе Пренешеније моштију изграђена је 1836/1837. године као саборни храм вароши. Пре изградње овога храма Алексинац није имао хришћанску богомољу. До тада мештани Алексинца молили су се Богу у објектима који су за те потребе били импровизовани.⁶¹ Наиме, радило се о приватном објекту узетом за потребе богомоље, тзв. „капели“, коју у попису из септембра 1836, пре почетка градње цркве у Алексинцу, помиње комисија за попис цркава и манастира у којој је био и прота Матеј Милићевић. Према извештају који су 28. септембра 1836. потписали Члан исправичества алексиначког окружја бањског (окружни судија) Голуб Томић и протојереј среза алексиначког Матеј Милићевић, ова капела „лежи у паланки, на брду, а на старом шарампову“, подигнута је „у турско време, беглучка“ и грађена „од плетера и ћерамидом покривена“.⁶² Кнез Милош је 1836. покренуо питање градњи цркава у оним местима где су православне богомоље недостајале, па је тако издао наредбу да се у Параћину, Ђуприји, Ражњу и Алексинцу изграде цркве.⁶³ Тако је место за цркву у Алексинцу изабрао митрополит Србије Петар Јовановић.⁶⁴ Црква Светог Николе почела је да се гради у лето 1836. а завршена је новембра 1837. Освећена је октобра 1838. и посвећена је и названа „Преносенију Мошћи Светог Оца Николаја“.⁶⁵ У то време на челу алексиначког протопрезвитеријата налазио се прота Матеј Милићевић и био је свештеник новог варошког храма.

Покушајем реконструкције и научне обраде живота првог протопрезвитера алексиначког после припајања отргнутих нахија Србији проте Матеја Милићевића, историји Алексинца и околине дали смо скромни али несумњиво важан и до сада потпуно непознати прилог у склапању прошлости овога краја. Поред тога, сматрамо да смо про-

⁶¹ М. Спирић, *Историја Алексинца и околине до краја прве владавине Кнеза Милоша*, 339.

⁶² ДАС, ДС, II, ф. 1, 30/1836.

⁶³ ДАС, ДС, II-8, ф. 1, 3/1836.

⁶⁴ ДАС, КК, XXXV, 122.

⁶⁵ ДАС, КК, XXXV, 334.

учавајући порекло проте Милићевића ступили и на траг откривања непознатих детаља у историји једне значајне српске породице. Наиме, питање које смо овим радом отворили односи се на претпоставку да ли се у случају алексиначког проте Матеја Милићевића ради о „изгубљеном” члану породице кнеза ражањског Милића Томића? На ову претпоставку указује више индиција. Најпре, сам свештенички позив који у ово време није могао да се добије без породичне залеђине, односно свештеничког или пак неког другог угледног или утицајног порекла (Матеј Милићевић није био само обичан јереј, већ је имао ранг протојереја/протопрезвитера и био је на намесничком положају алексиначког среског а потом и окружног „проте”). Затим, родно место проте Матеја је било Ћићевац, одакле је био и кнез Милић. Презиме Милићевић још уверљивије указује на њихову повезаност, јер је и старији син кнеза Милића доцнији варварински прота Стојан такође носио презиме Милићевић. Осим њих, других Милићевића у Ћићевцу у то време није било, посебно не међу угледним или свештеничким породицама. И на крају, сам потоњи углед проте Матеја Милићевића, потврђен у документима које смо у овом раду изнели, указује нам на његово порекло. У којој су тачно сродничкој вези били алексиначки прота Матеј Милићевић и кнез Милић и његов син прота варварински Стојан Милићевић, за сада не можемо прецизно установити, али је више него извесно да су били у блиском сродству. Прота Матеј Милићевић био је први алексиначки протопрезвитер после припајања нахија, у периоду по много чему значајном за овај крај Србије. Алексинац је тада постао административно, економско и црквено средиште. Један од свакако најзначајнијих догађаја за сам град било је подизање његовог саборног храма цркве Св. Николе, у време старешинства проте Матеја Милићевића. Истраживање живота и рада проте Милићевића овим прилогом свакако није окончано, а тиме и попуњавање једне мале али важне празнине у историји Алексица и његове околине.

Aleksandar V. Miletic

**MATEJ MILICEVIC:
THE FIRST PROTOPRESBYTER OF ALEKSINAC
AFTER THE ANNEXATION OF NAHIYAS (1836-1843)**

After the liberation and annexation of the six occupied nahijas in 1833, Aleksinac and its surroundings were included in the administrative system of the Principality of Serbia. The administrative reintegration of these areas was followed by the church's territorial arrangement. The first protopresbyter of the Aleksinac district was Matej Milicevic. Protopresbyter Matej Milicevic was the superior of all the priests of the Aleksinac district and held that position from 1836 to 1843. Matej Milicevic was born in Cicevac and most likely came from the family of Knez of Razanj Milic Tomic. Knez Milic Tomic was a well-known figure in his region and was Karadjordje's diplomat. After the collapse of the First Serbian Uprising, Knez Milic was killed by the Turks. Protopresbyter Matej Milicevic was obviously a distinguished person and a trustee of Prince Milos for this region. That is why he was appointed to the position of the first protopresbyter of Aleksinac. During the period when Matej Milicevic was protopresbyter of Aleksinac, important changes were implemented in this area, especially in the area of church organization. One of the most important things in Aleksinac is the upbuilding cathedral city temple dedicated to Saint Nicholas in 1837. As a priest of this temple, protopresbyter Matej Milicevic performed baptisms, weddings and funerals for the inhabitants of the area. Protopresbyter Matej Milicevic held this position until his death in 1843.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архивски извори

Државни архив Србије

- Књажевска канцеларија
- Државни совјет

Историјски архив Ниш

- Матична књига рођених цркве алексиначке (1836-1845)
- Матична књига венчаних цркве алексиначке (1836-1849)
- Матична књига умрлих цркве алексиначке (1837-1847)

Литература

Алексицац и околина у прошлости: 500 година од првој писаној помени 1516–2016, тематски зборник радова, ур. проф. др Сузана Рајић, Алексицац 2016.

Божич Софија, *Један њо један животи. Зависи о личностима из српске историје*, Београд 2017.

Гавриловић Михаило, *Милош Обреновић*, књ. 1, Београд 1908.

Гавриловић Михаило, *Милош Обреновић*, књ. 3, Београд 1912.

Димитријевић Мирослав, Богдановић Миливоје, Нагулић Милија, Николић Драгољуб, Столић Зоран, Богдановић Јовица, *Тићевац са околином*, Београд 1999.

Ђокић Небојша, „Попис свештеника мирског и монашког реда у Алексиначком протопрезвитеријату 1836. године”, *Расински анали*, 3/2005, 275–277.

Ђокић Небојша, „Попис цркава и манастира у Окружју алексиначком 1836”, *Расински анали*, 4/2006, 221–228.

Ђокић Небојша, „Цркве и манастири Мојсињских планина у писаним изворима до ослобођења од Турака”, *Расински анали*, 16/2018, 37–64.

Историја српског народа, књ. V-1, Београд 1994.

Коруновић Брана, *Летопис Алексиначке цркве* (необјављени рукопис)

Љушић Радос, *Кнежевина Србија (1830–1839)*, Београд 1986.

Милићевић Ђ. Милан, *Кнежевина Србија*, књ. I, Београд 1876.

Милићевић Ђ. Милан, *Манастири у Србији*, Гласник СУД, књ. IV, Београд 1867.

Милићевић Ђ. Милан, *Поменик знаменитих људи у српског народа*, Београд 1959.

Перуничич Бранко, *Алексицац и околина*, Београд 1978.

Перуничич Бранко, *Крушевац у једном веку 1815–1915*, Крушевац 1971.

Попис становништва и имовине Среза Алексиначког из 1863. године, прир. др Драган Алексић, Алексицац 2023.

Спирић Миодраг, *170 година постојања у народу и за народ алексиначке цркве Свети Никола 1837–2007*, Алексицац 2007.

Спирић Миодраг, *Историја Алексица и околине до краја прве владавине Кнеза Милоша*, Алексицац 1995.

Спирић Миодраг, *Историја Алексинца и околине од абдијације Краља Милана Обреновића до краја Првој светској ратна*, књ. IV, Алексинац 2012.

Спирић Миодраг, *Историја Алексинца и околине од краја прве владавине Кнеза Милоша 1839. до краја Првој српско-турској ратна 1876-1877. године*, Алексинац 2004.

Спирић Миодраг, *Историја Алексинца и околине од краја Првој српско-турској ратна 1876-1877. до краја владавине Краља Милана Обреновића 1889. године и развој привреде и здравства у Алексинцу и околини у XIX веку*, Алексинац 2006.

Стојанчевић Владимир, *Кнез Милош и Источна Србија 1833-1838*, Београд 1957.